

Október 30.

Ma tértünk át a téli időszámításra. Az utcák hirtelen borultak félhomályba. Lehúztam a könyvesbolt vasredőnyét – *A párizsi gyalogjáró. Használt*

28 Didier Blonde*

A SZAJNA ISMERETLEN LÁNYA

könyvek és lemezek adásvétele –, és mint minden este, elindultam felfelé a Notre-Dame-de-Lorette utcán. A Saint-Georges téren átkelve pillantottam meg. Biztos voltam benne, hogy láttam már

korábban, de nem tudtam, hogy hol és mikor, a nevét is elfelejtettem. Talán több napja ott lehetett már, akár egy néma útjelző kő, anélkül hogy észrevettem volna. A régiségkereskedés ki volt világítva, egy felé fordított kis lámpa fényugara irányította rá a figyelmet.

Ott volt előttem, és aludt. Vagy úgy tett, mintha aludna. A legkisebb tévedés nélkül fel tudtam volna sorolni arcának minden egyes részletét. Egy női testhez hasonlóan szép arc. Csukott szemhéjak, kiálló arccsontok, kettéválasztott, fültre lefésült sima haj, alig észrevehető védekező mozdulattal enyhén oldalra hajló fej, és az olyannyira fehér, szinte áttetsző bőr, az olyannyira tiszta, álomszerű vonások, és végül az örökös mosoly, mely annyira különös, mint valamiféle udvarias irónia. Nem olyan típus volt, aki könnyen hagyja magát megszelídíteni, és még vele szemben állva is úgy éreztem, hogy hátat fordít nekem. Miféle titkot rejtegetett korához nem illő, megfáradt fintora mögött?

Kezemet a kilincstre téve egy pillanatig haboztam, de féltem, hogy valaki megelőz és elviszi az orrom elől, ezért aztán benyitottam az ajtón. Az üzlet tele volt bútorokkal és csecsebecsékkal. Máztalan fehér porcelánok, egy bronzból készült Léda-szobor, eltérő kötésű könyvek, csomó sétatálcák és kalap. Egy domború fiókos szekrényen porcelánból készült öreg pipakészletek darabjai. A fal felé indultam, ahová fel volt akasztva egy tarkára festett Szűz Mária közelében. A régiségkereskedő újságot olvasott, szinte beszorulva egy díszes kis állószekrény és egy fekete férfit ábrázoló fáklyatartó szobor közé. Feltolta szemüvegét a homlokára és odajött mögém. Abban a pillanatban, amikor pusztán ennyit mondott: „A Szajna ismeretlene”, mintha csak bemutatott volna bennünket egymásnak, ráismertem a fiatal, vízbefúlt lányra, akinek az arcát gipszbe öntötték a hullaházban. A kilétére sohasem derült fény. Továbbra is besáncolja magát titkának védőbástyája mögé – vajon szűz vagy szajha volt, nem lehet tudni. Kiért, miért választotta a halált? Vajon mit pillanthatott meg, amiből magával hozta az eksztázis emlékét? Köztulajdon lett, de nem sikerült szóra bírni. Mire is jó a halottak koponyalékelése?

„Másolat?“, kérdeztem, miközben végigsimítottam a gipszmaszkon. Finom fehér por tapadt az ujjaimra.

„Egy régi másolat. Ritka az ilyen. Nagyon törekenyek. A legkisebb rossz mozdulatra összetörnek. Manapság másmilyeneket gyártanak, moderneket, több száz van belőlük. Modellként használják a rajziskolákban. Mindenesetre az eredeti már régen eltűnt.”

A gipsz néhol megkarcolódott, utólagosan finom ráncokat rajzolva a szájszögletbe és az áll alá. Most láttam először a lenyomatot, de teljesen olyan volt, mint amilyennek képzeltem. Talán valamivel fiatalabb. Egy igazi kislány. „Szép”, sóhajtott a kereskedő, mintha sajnálná, hogy meg kell válnia tőle.

Hasonlított Marie-ra. Száz frankért megvettem a gipszarcot, melyet a férfi óvatosan egy szalmával bélelt kartondobozba tett. Az üzletből kilépve nevetségesnek éreztem magam a zsinagóga előtt tartott csomagommal. Ahelyett, hogy egyenesen hazajöttem volna, beültem a szemközti kávézóba.

Magamba mélyedve az emberi hangok morajlása közepette, figyeltem az előtttem elhaladó arcok maszkabálját. Semmi sem volt valószínűsítő, csak marionett-bábuk vonultak az üvegen túl.

Gyengén esni kezdett. Esernyők villantak, mint szabálytalanul vibráló szemafokok. A régiségkereskedő bevitte a képeslapos dobozait, leakasztotta a rácsra kitett szőnyeget és üres kereteket, aztán egy csapásra elsötétült az üzlet.

A miniatűr kis tér kezdett hangos álomba merülni. Az ablakon ráncos virágmintákat formált az eső, olyan volt, mint bőr a tejen.

Miután valószínűtlenül sokáig üldögéltem a pohár borom mellett, fogtam a csomagot és felálltam. Úgy kellett kiszakítanom magam a kávézó nedves melegéből, mint ahogy egy kellemesen langyos ág takaróját hajtja fel sajnálkozva az ember.

Másnap a könyvesboltban

Ma reggel, amikor eljöttem a régiségbolt elé, láttam, hogy a kereskedő már odatett a helyére egy rongybabát, amelynek erőtlen feje úgy lelóg a mellkasára, akár egy akasztott emberé. Én pedig felrögzítettem az egyik könyvállványra, Fargue és Reverdy fényképe közé.

Szinte egész nap esett, és mint ilyenkor mindig, vásárolni nem is szándékozó kliensek jöttek be kutakodni a könyveim között. Dante, a nyugdíjas professzor is benézett, aki pár lépésnyire, a Clauzel utcában lakik. Váltottunk néhány szót. Különc ember, aki csak kétnaponta borotválkozik, mióta meghalt a felesége. Néhány ősz szőrszál mindig ottmarad arcának redőiben. Egy különc, aki gyűlöli a regényeket. „Érzelműs önreklámozás, kitalált történetek,

demagógia!” De azért szeretem. Látta a gipszlenyomatot, és kérdezősködött felőle. Korábban ő is észrevette a régiségkereskedő üzletében. Mihelyt elment, fehér fátyol alá rejtettem a gipszfejet, ahogy egy túlságosan csiripelő madár kalitkáját szokták letakarni.

30 Újraolvastam a novellát, amelyet Supervielle szentelt neki a *L’Enfant de la haute mer* című kötetében. Amikor mintegy tíz évvel ezelőtt felfedeztem a szöveget, azt hittem, hogy a költő teljes egészében úgy találta ki a titokzatos mosolyú vízbefúlt lány alakját, ezt az „alázatos és lebegő, napi kishírekbe illő jelenség”-et. Aragon *Aurélien*-jében kellett újra felbukkannia ahhoz, hogy lassan kezdjem elhinni, az ismeretlen fiatal lány valóban létezett. Most, hogy itt van a szemem előtt létezésének bizonyítéka, látom, hogy minden fikció súlytalan a halotti maszkkal szemben. Lerázza magáról az utólag ráaggatott életeket, amelyek fojtogatják, és igyekeznek a sajátját élni. Kibújik a kölcsönruhákból, és azt követeli, hogy legalább egyszer vegyék komolyan.

November 4.

Egyre jobban hozzászokom az Ismeretlen lány néma jelenlétéhez. Annyira elegáns! A sápadtsága egészen előkelővé teszi. A hely védőszellemévé válik, diszkrétén szemmel tart, miközben átlátszó védőpapírral vonom be a kötött könyveket. Nem mozdul. Engem is lassúságra tanít. Minden megdermed körülötte. Órákat töltünk el így, anélkül hogy látnánk egymást, az idő hézagai-ban. És amikor esténként elhagyom a könyvesboltot, amikor lekapcsolom a villanyt és behúzem magam után az ajtót, úgy tűnik, mintha látnám, hogy összszerezzen a félhomályban. Gipszbőrének megremegése vajon csak a képzeletem játéka, netán az utcán elhaladó autók fényszórói által kirajzolt hullámzó árnyék okozza, vagy pedig valóban élni kezd, amikor hátat fordítok neki?

November 13.

A múlt héten jelezték nekem, hogy van egy rakás lemez és partitúra, amelyek egy Saint-Lazare utcai zongoratanáré voltak, s amelyektől az örökösök szeretnének megszabadulni. Beléptem egy nagy és félhomályos előtérbe, ahol bútorfényesítő, bőr és gyógyszerek illata érződött. Egy fiatal nő tucatszámra, a sarokban felhalmozott kartondobozt mutatott. Amikor készültem egy pillantást vetni a tartalmukra, azt mondta: „Mindet el kell vinni. Semmi sem maradhat itt.” Azt hiszem, a tanár unokahúga lehetett.

Másnap visszamentem értük, és a könyvesboltban szétválogatásuk közben felfedeztem egy régi metszetet, amely Brechtnek a Kurt Weill által megzenésített, *A vízbefúlt leányról* című verséhez készült. Rögtön az Ismeretlen lányra gondoltam. A félig szétszakadt papírtok már nem védte a barázdás lemezt, amely nagyon megviselt volt. A hátulján azonban még el lehetett olvasni a dal egy részletét.

*Als sie ertrunken war und hinunter schwamm
Von den Bächen in die größeren Flüsse...*

Délutánonként, amikor egyedül vagyok, kinyitom a sarokszekrényt, ahová a gramofon van téve. Az első hangok felcsendülése előtt hallani lehet a homokszemek sercegését és a hangszóró fűjtatását, olyan, akár egy kitisztuló torok. Ülve maradok a fotelban és nézem a maszkot, az álommá hamisított semminek a képét, miközben hallgatom a zenét. A történet végig ugyanaz, gyászénekként mormolják mindenféle hangszínen. Lotte Lenya hangja gyilkos erejű, mielőtt elhallgat. Újra felteszem a lemezt és szordínóban újrakezdődik a melódia.

*Erst ihr Gesicht, dann die Hände – und zuletzt erst ihr Haar
Dann ward sie Aas in Flüssen mit vielem Aas...*

Vajon törődtek-e valaha is azzal, hogy megtudják, ki volt ő? Igen, vissza kell menni egészen hozzá. Fel kell tární, hogy ki rejtőzik a gipszarc mögött. A Szajna ismeretlen lánya nem egy név. Mielőtt dekoratív csecsebecsévé vált volna, először is egy lány volt. De hol keresse az ember egy vízbefúlt testét, amely eltűnt... mennyi ideje is? Ötven éve? Száz éve?

November 15.

Ma reggel egy Polaroid fényképezőgéppel, egy Párizs-térképpel és egy olyan kis négyzetrácsos jegyzetfüzettel indultam el itthonról, amelyet a Clichy utca egyik papírboltjában szoktam venni. A Royal hídnál szálltam le a buszról. Elindultam a rakparton felfelé, az Akadémia irányába. Miután vettem filmet a fényképezőgépbe, betértem egy kis bisztróba, hogy igyak egy kávé a pultnál. Az egyik asztal sarkán egy gimnazista lány a házi feladat utolsó mondatait másolta újra, miközben folyton a bárpult felett lévő faliórára pillantott. A vízbefúltamra gondolva azt éreztem, hogy kész anakronizmus vagyok.

Szajna utca. A Roger-Viollet fotográfiai archívum. Úgy határoztam, itt kezdek hozzá. Szükségem volt egy fényképre, egy hiteles képre, amely min-tegy a mumifikálódott teste lehetne, hogy kiemeljem a fikcióból.

Amikor benyitottam az ajtón, két ötven év körüli férfi dokumentumokat nézett át egy asztal körül. Egészen elmerültek a kutakodásukban, még a fejüket sem emelték fel. Egy fiatal alkalmazott jött felém, aki hangtalanul és meggömbült háttal járt, mintha szabadkozna magas termete miatt. Amikor halk hangon fényképet kértem tőle a Szajna ismeretlen lányáról, úgy éreztem, kifecsegek egy titkot.

Több terem falait sötét fapalcok borították egészen a plafonig. Felkaspaszkodott egy létrára, tétovázás nélkül megfogott egy kartondobozt, mintha azzal töltené a napjait, hogy éppen ezt a fényképet veszi elő, majd letette az asztalra, lapozott néhányat és átadott nekem egy fekete-fehér fényképmásolatot meg egy kis szelvényt a kifizetéséhez. A pénztár felé indulva, ahol egy idős asszony ült cédulákat rendezgetve, a fénykép hátulján ezt olvastam: „Szajnai ismeretlen – Gipszlenyomat egy ismeretlen nő fejről, akit vízbe fúlva találtak az Ourcq csatornában 1901-ben – R. V. 41033.” Egy hely és egy évszám. Ez volt a legfontosabb. Most már tudni fogom, hol keressem. Mielőtt belecsúsztatta volna a másolatot egy csomagolópapírból készült borítékba, az asszony megnézte az arcot. Kérdezgetni kezdtem a hátuljára írt adatok eredetéről.

„Foglaljon helyet... Utánanézek az aktákban.”

Átment egy másik helyiségbe. Az utcára nyíló ablakon keresztül egy egészen kis teret lehetett látni, ahol gyerekek játszottak.

Kihúztam a fényképet a borítékból. A fej tintaszínű háttérből rajzolódik ki. Minden sokkal szomorúbb, sokkal komorabb rajta, mint az általam vásárolt gipszlenyomaton. Az árnyékok hangsúlyosabbá teszik a vonásait, gyászos sminkkel vonják be arcának két oldalát és a szemeit. Semmi halvány-ság, semmi finom szürkeség, hanem erős kontrasztok, amelyek soványabbá teszik az arcát, kiemelik vérszegény ajkait és keskeny orrát. Ez már nem egy egyszerű reprodukció, hanem az eredeti gipszlenyomat, amelyik érintkezett a bőrével és átvette vonásainak a nyomát.

Az asszony visszajött a negatívval és egy darab papírral a kezében.

„Nem, sajnálom, nincs semmi más. Ourcq csatorna. 1901. És csak ennyi megjegyzés: »a gipszlenyomat elveszett«. Nem tudom, honnét vannak ezek az adatok. Nincs feltüntetve a forrás.”

Kedve támadt beszélgetni. Elmesélte nekem, hogy most már senki sem emlékszik erre a történetre, pedig amikor ő kislány volt, s ezt világosan fel tudja idézni, ezrével gyártották a képeslapokat, melyeket a rakparton árultak. Ez még a háború előtt volt, a harmincas években.

„Gyakran keresik ezt a felvételt?

–Ritkán. Tényleg csak néha...”

Szerettem volna megnézni más képeket is, fotókat Párizsról ugyanaból a korszakból. Szükségem volt a háttérre, hogy lássam, amit az ő szemei láttak, és hogy életre keltsem a saját környezetében. Együtt keresgélünk az archiváláshoz használt kartondobozokban.

December 12.

A Saints-Pères utcában a Képzőművészeti Főiskola hallgatóit ellátó üzlet előtt elhaladva váratlanul szembetaláltam magam egy egész sorozat, az Ismeretlen

lányról készült gipszlenyomattal, amelyek ott lógtak egymás mellett, mint valamiféle hentes-kampókon. Mániákus rendben elhelyezett, egymástól semmiben sem különböző trófeaak hosszú sora. Képtelen voltam tekintetemet a sok közül egyre szegezni, de elfordulni sem tudtam különös hipnotikus erejük miatt, pásztázva egyikről a másikra pillantottam, a sor egyik végétől a másik végéig siklott a szemem, szédülve ettől a tökéletesen differenciálatlan seregtől.

A legteljesebb mértékben azonosak voltak, ajkuk ugyanolyan mosolyra görbült, amelynek mechanikus ismétlődése azt a benyomást keltette az emberben, hogy az ördögi Cornélius doktornak, az emberi test Gustave Le Rouge által elképzelt szobrászának tikos laboratóriumiába került.

„Ki vagyok én?”, ismételte sorra egymás után mindegyik hasonmás. Hogyan is lehetne ráismerni ebben a dublőr-felvonulásban? A szép eksztatikus mosoly megsokszorozta visszfényét, úgy elburjánzott, mint egy szörnyű hidrának a fejei, amelyek ezernyi párhuzamos életet éltek. Pusztán végtelenbe vesző tükrök voltak, semmi több, csak egy visszatükröződő kép a különösnek a színpadán.

Január 3. péntek

Amikor ma reggel, mint minden egyes nap, megálltam a Saint-Georges téren, hogy megigyam a szokásos kávémat, észrevettem a trafik üvegajtájára kiragasztott plakátot. A Scarabée Társulat bemutatja Ödön von Horváth *A Szájna ismeretlen lánya* című darabját. A Rond Színházban, amely a Biot utcában található, pár lépésnyire a Clichy tértől. Hétfőn lesz a premier.

Valódi féltékenységet érzek. Mások vállalják magukra, hogy exhumálják. Vajon miféle hamis képet erőltettek rá?

Utánanézttem, Horváth egy magyar származású, német nyelvű drámaíró, egyike azoknak az íróknak, akiket a náciak „elfajzottnak” minősítettek, mindenfelé élt Európában önkéntes száműzetésben, Párizsban is hosszabb időt töltött a harmincas években. Itt halt meg tragikus módon, 1938-ban egy vihar során azonnal megölte egy rázuhanó faág a Champs-Élysées-n. Dante, aki délelőtt benézett a könyvesboltba, azt mondta, hogy látta a darabot Bécsben, amikor a Francia Intézetet vezette. Hangoosan azon tűnődtem, mi készíthetett egy külföldi szerzőt arra, hogy érdeklődjön az Ismeretlen lány alakja iránt, mire Dante szórakozottan elmosolyodott: „A maga vízbefúltja egy kicsit olyan, mintha a Diadalív alatt nyugvó Ismeretlen katona lánytestvére lenne, nem gondolja? Egészen biztos abban, hogy francia volt? 1918-ban emlékezetüket vesztett emberek szedtek össze a lövészárkokban. Még az anyanyelvüket is elfelejtették, nem tudták már a saját nevüket, sem

a nemzetiségüket. Könnyen lehetséges, hogy a kicsike németül beszélt. Jó kis vicc lenne, nem? Egy holttest, amelyen ellenséges testvéreknek kell osztozniuk.”

34 Január 27.

Horváth darabját csak a halála után vitték színre, 1949. december 2-án Bécsben. A címszerepet Lona Dubois játszotta. Sikerült ráakadnom néhány dokumentumra a bemutatóról: egy sajtódossziéra és egy fényképsorozatra, amely az előadásról készült. Az Arsenal Könyvtárban ezek után kutakodva döntöttem úgy, hogy mindent újrakezdek az elejéről. Dante adott egy igazolást, régi, egyetemi fejléces papírra írva. Holnap nekilátok kutatni a Richelieu utcai Nemzeti Könyvtárban.

Február 17.

Supervielle 1955-ben a *Figaro littéraire*-nek adott interjúja során azt őt kérdező újságírónak mutatott „egy különös fotót, amelyen tintaszínű háttérből halványan kirajzolódó, csukott szemű női fej látható. Egy vízbefúlt arca. Ebből a képből kiindulva született az egyik elbeszélésem, *A Szajna ismeretlen lánya* – mondta el az író.” Semmi többet. Mintha nem tudott volna a gipszlenyomat eredetéről és a vízbefúlt posztumusz ismertségéről. A kép csak ugródeszkeként szolgált csapongó gondolatai számára, elképzelte, hogy mi történt a halála után, leúszását a folyón, de azt nem, ami mindezt megelőzte és a fiatal lányt arra készítette, hogy véget vessen az életének. Supervielle meghosszabbította az életét a halálon túlra, egészen a megtisztító tengerben lezajló végkifejletig.

Aztán később egy lábjegyzetből megtudtam, hogy Rilke szintén utalt a gipszlenyomat létezésére, és rá is találtam a *Malte Laurids Brigge feljegyzéseiben* arra a részre, ahol a Párizsban időző narrátor a Szajna utcában tett sétáiról mesél. „A gipszöntő, akinek boltja előtt nap mint nap elmegyek, kikapasztotta a fiatal vízbefúlt lány maszkját, amelyet a hullaházban öntöttek, mert szép volt, mert mosolygott, mert olyan hamiskásan mosolygott, mintha tudta volna...” A *Feljegyzések* több év alatt születtek, 1904 és 1910 között. Igazolták, hogy különösen nagy hatást gyakorolt a költőre a fiatal, szibillai mosolyú vízbefúlt lány, de nem tették lehetővé a történés dátumának, sem körülményeinek a pontosítását.

Ami Horváthot illeti, ő Herta Pauli nevű barátnőjétől vette a történetet, aki korábban írt róla egy novellát, s abból merített inspirációt a darabjához. Tovább nem vezetnek nyomok.

Ma viszont Aragon egy cikke megingatta a bizonyosságaimat. Rendkívül nehezen jutottam hozzá, mert valahányszor csak kikértem, mindig azt válaszolták, hogy „nincs a helyén”. A *Commune* folyóirat egyik számában

jelent meg. Ebben a cikkben a költő nekitámad Céline-nek (akinek, úgy tűnik, volt egy kicsinyített másolata a gipszlenyomatról a dolgozószobájában), azzal vádolva, hogy kisajátította magának ezt az angyali alakot azáltal, hogy illusztrációnak választotta a *L'Église* című darabjához. A szerző rossz lelkiismeretének jelét látja abban, hogy a saját portréját „az öngyilkosság Mona Lisájának” fotójával helyettesítette. S ekkor hirtelen egy részlet egészen összezavart. Aragon a következőket írja: „...ez a mosolygó halott, akinek vízbefúlt arcát 1930-ban gipszbe öntötték, hogy aztán 1933-ban – anélkül, hogy különösebb kapcsolata lenne az ön könyvével, legfeljebb csak a saját érzelgősségével – vonásait reprodukálják a *L'Église* élén.” 35

1930. Az évszám szinte mellékesen került a mondatba. Vajon ez az oka annak, hogy semmit sem találtam az 1901-es napihírekben? A Roger-Viollet archívumban tévútra vezethettek, de hogyan lehetne túllépni Rilke tanúságán, hiszen legkésőbb 1910-ben látta a gipszlenyomatot a Szajna utcai üzletben. Elképedve olvastam újra a szöveget.

1901 vagy 1930? Mivel magyarázható a harmincévnyi eltérés? Vajon Aragonnak kell hinni, aki habozás nélkül adja meg az évszámot, mintha azt már mindenki elfogadta volna? Ellenőriztem, hogy az Ismeretlen lányra vonatkozó rész nem utólag került-e bele *Malte feljegyzéseibe*, vagy nem a folyóiratban megjelent szövegbe csúsztott nyomdahibáról van-e szó – netán 1830-nak olvasandó? –, mindenféle irányból megközelítem a kérdést, anélkül hogy elfogadható választ találnék rá. Valamennyi birtokomban lévő szöveg, Supervielle-é, Aragoné, Horváthé, Céline-é egyaránt a harmincas évekből datálódik, kivéve Rilkéét. Miféle divat tárgya volt a vízbefúlt, hogy akkoriban mindannyian rávetették magukat? Vajon Rilke egy másik ismeretlen lányról beszél? Vajon a szavak, amelyekkel utal rá, egy másik, azóta elveszett maszkra vonatkoznak?

A rejtély újra csak tovább bonyolódik. A halálát és a kilétét övező titokhoz most hozzáadódik az évszámokat érintő bizonytalanság.

(Fordította: Bende József)

* Didier Blonde (1953) francia író. Részletek a *L'Inconnue de la Seine* (Gallimard, Coll. „Blanche”, Paris, 2012) című regényéből.

